

Härmed ansöker Institutionen för arkeologi och antikens historia om tillstånd för en undersökning av en mesolitisk boplatsslämning benämnd Viss mosse 2 inom fastigheten Råby 28:3, Svensköp socken, Hörby kommun, Skåne län.

Inledning

Sedan några år bedriver Econova Garden AB torvtäkt på Viss mosse. Genom bolagets och tidigare bolags täktarbete har några boplatsområden i täkten blottlagts. Torvtäkten har sedan 1993 varit under uppsikt av institutionen. Det första boplatsområdet Viss mosse 1 påträffades i torvtäkten redan 1995. Då denna lokal var relativt skadad av täktverksamheten fästes inte så uppmärksamhet vid den. Därefter har den inventering som genomförts av institutionen resulterat i sammanlagt fyra lämningar på moränhöjder ute i täkten. Boplatsområdet Viss mosse 2 påträffades 2010. Då det fyndförande torvlagret på fyndplatsen verkade vara relativt oskadat och innehålla förhållandevis rikligt med fynd, som kunde dateras till senare delen av maglemosetid, ansågs det vara av intresse att göra en provundersökning på platsen 2012 (Sjöström & Kàm Tayanin 2013). Undersökningen av boplatsområdet Viss mosse 2 ingår som en del i institutionens mångåriga forskningsarbete som behandlar mesolitiska mossboplatser (Larsson 1978, 1983; Larsson & Sjöström 2010, 2011, 2013).

Viss mosse 2

Boplatsområdet Viss mosse 2 är beläget i den centrala delen av Viss mosse, ca 2,5 km sydväst om Svensköps by (fig. 1). Mossen är ca 1,5x3 km stor och ca 1x2 km av den centrala ytan är föremål för exploatering av torv. Sedan tidigare finns inga registrerade fornlämningar i mossen, förutom en stockbåt som påträffades i samband med torvtäkt på 1940-talet. På fast mark runt mossen finns några registrerade lämningar som dateras till neolitikum och några som eventuellt kan dateras till mesolitisk tid. Geologiska undersökningar som utförts av lagerföljden i mossen visar att den utgjorde en sjö tills för drygt 7000 år sedan. Därefter påbörjades bildandet av högmossen och intresset för bosättning på öarna i sjön bör ha minskat därefter. I rensmassor från diken har det i gyttjelager även framkommit enstaka tjärbloss och bitar träkol, liksom fynden på Rönneholms mosse, vilka indikerar fiskeaktiviteter i den före detta sjön. I den östra delen av täkten finns ett flertal moränhöjder som kommit i dagen genom torvtäkt. På flera av dessa före detta öar, i den tidigare s.k. Vissjön, har bearbetad flinta påträffats. Vid en av förhöjningarna (Viss mosse 2), belägen i den centrala delen av mossen, har man under senare år grävt bort större stenblock som varit i vägen för täktmaskinerna. I groparna från stenlyften framkom förhållandevis rikligt med bearbetad flinta i det kvarvarande lagret av torv. Den före detta ön, som består av blockrik urbergsmorän, är ca 80x100 m och idag täckt av ett lager torv, med en mäktighet på upp till 0,5 m. Lagret har varit exponerat vid nuvarande nivå i ett flertal år. Torvlagret på förhöjningen utsatt idag för skada genom upptorkning och att tyngre maskiner transporteras över området då man täktar i området runt förhöjningen.

2012 års undersökning av Viss mosse 2

Genom grävning av ett flertal sökschakt kunde delar av två skilda boplatssytor avgränsas på övre delen av moränhöjden, kallade Viss mosse 2:1 och 2:2 (fig. 2). Fynden bestod huvudsakligen av bearbetad flinta, som framkom i ett sot- och kolrikt torvlager, beläget strax ovan och mellan stenar i en mycket blockrik morän. Den bearbetade flintan består av både senon- och Kristianstadsflinta. Båda stentyperna har använts för tillverkning av spån, mikrospån och andra redskap. Trots att en stor andel bränd flinta påträffades framkom inga härdar. Vid undersökningen kunde inga tydliga aktivitetsområden eller slagplatser för flinta konstateras, men efterföljande analys har visa på intressanta spridningsmönster. De undersökta ytorna berör endast en mindre del av de fyndförande lagren. Det kunde konstateras att det kvarvarande torvtäcket ovan de fyndförande lagren var tunt och att en kraftig uttorkning skett av trämaterial. Bevaringsförhållandena för trä har dock tidigare varit god och några fragment av käppar och stora barkstycken påträffades. Utifrån mikroliter och spånteknik kan de två boplatssytorerna dateras till senare delen av maglemosetid.

Varför gräva denna lokal?

Syfte

Genom undersökningar av bosättningar från mesolitisk tid under 1940- och 1970-talet i Ageröds mosse och sedan 1995 i Rönneholms mosse har en relativt god bild av bosättningsmönstren under boreal och atlantisk tid vuxit fram. Lämningar på fast mark liksom i organogena lager visar på en betydande variation, som dels är kulturellt betingad men också beror på de förändrade relationerna mellan fast mark, vatten och igenväxningszoner. Genom undersökningsresultaten har information som är i särklass nationellt liksom internationellt, avseende studier i bosättningsmönster under de aktuella perioderna. Till stora delar har komparativt material från vattenbassänger med belagd igenväxning från ett topografiskt och ekologiskt likvärdigt område från centrala Skåne saknats. Förutsättningarna i Viss mosse har visat sig vara relativt likvärdiga med dem i Ageröds och Rönneholms mossar. Det är därför av betydande värde att fortsätta undersökningarna i Viss mosse för att utröna ifall liknande bosättningsmönster som dem i Ageröds och Rönneholms mossar har funnits. Förutom några boplatser i Bare mosse, Ageröds och Rönneholms mossar i Skåne är Viss mosse 2 en av få kända mossboplatser från maglemosetid i landet. Den utmärker sig speciellt då det är den enda kända mossboplatser som är belägen på en moränhöjd som täckts av torv. Förhållandet möjliggör studiet av hur man organiserade boytorna på en stenig markyta. Till skillnad från de flesta boplatser som är belägna på fast mark, där stenar kan ha förflyttats och forslats bort i senare tid, ligger alla stenar på moränhöjden i mossen kvar i sina ursprungliga lägen. Detta innebär att eventuella stenkonstruktioner eller äldre stenröjningar kan finnas bevarade.

Rent vetenskapligt berör flera av frågeställningarna gällande undersökningen av lämningarna i Rönneholms mosse även Viss mosse 2 (Sjöström 2013). De kan sammanfattas enligt följande:

Rumsstrukturer – hyddor/öppna platser

Genom den tillämpade dokumentationsmetoden, med en noggrann inmätning av nästan allt fyndmaterial i tre dimensioner, kan detaljerade ageranden hos olika individer/grupper följas. Syftet är att studera hur man disponerade aktivitetstytorna utifrån ett praktiskt och ideologiskt synsätt och om det funnits resta konstruktioner i form av tält eller hyddor.

Tillblivelse- och ackumulationsprocesser

Undersökning av små aktivitetstyor, liksom de i torvmossar, kan bidra med viktig kunskap om vilka artefakter som efterlämnats vid korta lägeruppehåll. För att kunna förstå strukturerna på större fyndrika boplatser är det viktigt att veta vad som efterlämnats vid korta upprepade besök och vad föremålen kan ha haft för funktion och betydelse för den förhistoriska människan. Huvudsyftet med studiet av tillblivelse- och ackumulationsprocesserna är att försöka förstå den komplexa dynamik med vilken boplatslämningar formats.

Materialhantering, händelser och rörelser

Vid de av institutionen undersökta mossboplatserna har det framkommit komplexa spridningsmönster av flinta, som berättar om hur materialet hanterades. Genom den försegling av lagren som uppstått genom torvens tillväxt och minimala postdepositionella processer, ligger de flesta föremål kvar där de lämnades. Mossboplatserna lämpar sig därför mycket väl för studier av kortvariga händelseförlopp. Syftet med studiet av s.k. mikrohändelser är att försöka komma den forntida människan nära och spåra enstaka dagliga aktiviteter.

Flintteknik

Den förseglade miljön på mossboplatserna gör dem mycket lämpade för studiet av flintteknologi samt var och hur man bearbetade flinta. Den sammanpassning som gjorts av slagen flinta på några av de tidigare undersökta mossboplatserna har resulterat i kunskap om i vilken reduktionsfas den hamnat på lokalen, i form av färdiga redskap, halvfabrikat eller genom tillverkning på plats. Syftet är således inte

bara att studera ren flintslagningsteknik utan också att undersöka hur man hanterade och i vilken form man valde ut lämpligt flintmaterial för transport till och från lokalerna i mossarna.

Kronologi, typologi och kulturell förändring

Lämningarna i torvtäkterna i Viss mosse och vid Ageröds och Rönneholms mossar kan grovt dateras till mellersta mesolitikum. De äldsta lagren kan föras till mellersta/sen maglemosekultur och de yngsta till sen kongemosekultur. Under detta tidsavsnitt sker stora förändringar av mikroliternas former. Dessa kan tillsammans med övriga artefakter belysa frågeställningar om kulturell förändring och teknisk utveckling. Förutom förändringar i materiell kultur och kulturtillhörighet berör undersökningarna även förändringar i boplatsernas läge, storlek och tidsomfattning.

Fornsjöarna som resurs

Mossboplatserna är som regel lokaliserade i mossar som tidigare utgjort sjöar/våtmarker. Undersökningarna syftar till att förstå vad som lockade till bosättning i dessa miljöer och vilka områden i de igenväxande sjöarna som var intressanta för fiske, insamling och jakt. Torvtäkterna möjliggör studiet av större förseglade och välbevarade landskapsavsnitt som tidigare utgjorde sjöar.

Organiska lämningar, växtföda och bruk av skogens produkter

Vanligtvis påträffas välbevarade organiska lämningar vid mossboplatserna. Dessa består inte bara av ben utan även av fröer och kärnor från växter som använts som föda samt andra produkter från växtriket. Fynden har vidgat bilden, vad gäller kunskapen om födointaget för den mesolitiska människan, som annars ofta fokuserats på animalier. Förutom rester av vegetabiliska födoämnen påträffas ofta även annat organiskt material i form av avfall och föremål, som har sitt ursprung i skogarna runt fornsjöarna. Växtmaterialet ger en mångfacetterad bild av människans födointag och bruk av skogens olika växter.

Seminariegrävning. EFTERSOM ETT AV SYFTET ÄR UTBILDNING KAN DU KANSKE SKRIVA NÅGRA KORTA RADER OM DET HÄR

Undersökningsmetodik och rapportering

Boplatslagren vid Viss mosse 2 kommer att grävas och dokumenteras med samma metod som användes på platsen under 2012, d.v.s. genom en totaldokumentation, där så gott som alla påträffade fynd inmätts med totalstation och tillvaratas som separata fyndenheter. För att ytterligare avgränsa och få ett grepp om stratigrafien och de fyndförande lagrens omfattning i horisontalled, upptas ett mindre antal utspridda sökschakt om maximalt kvadratmeter vardera. Utvalda sektioner dokumenteras och ritas för hand. Anläggningar ritas för hand och genom inmätning med totalstation. Inmätningar kommer att ske i rikets koordinatnät. Det under 2012 ej helt avslutade schakt 2 gräves färdigt och utvidgas något. Materialbearbetning kommer att ske tillsammans med studenterna på institutionen i Lund, under ledning av Jan Apel och Arne Sjöström. Arne Sjöström är huvudansvarig för rapportarbetet.

Fyndhantering

Fyndmaterialet registreras i fält med totalstation och bearbetas på institutionen på Lunds universitet. Fynd- och dokumentationsmaterial lämnas för slutlig fyndförvaring till Lunds Universitets Historiska Museum, om inget annat beslutas av Riksantikvarieämbetet.

Genomförande

Undersökningen är avsedd att genomföras i form av en seminariegrävning under 5 dagar tiden 2013-05-27 – 2013-05-31.

Uppföljning och utvärdering

Det vetenskapliga resultatet från den arkeologiska undersökningen kommer att ingå i den omfattande forskningen om den mesolitiska bosättningen i komplexet Ageröds och Rönneholms mossar och presenteras i artikelform eller i en vetenskaplig skriftserie.

För att säkerställa den vetenskapliga nivån på undersökningen så ingår följande personer inom projektet:

- Professor Lars Larsson ansvarar för det mossarkeologiska projektets och fältverksamhetens vetenskapliga profil och kvalitet. Jan Apel och Arne Sjöström ansvarar för undersökningens genomförande och rapportering.
- Externt vetenskapligt stöd vid undersökningen är Björn Nilsson vid Södertörns högskola.

Länsstyrelsen har möjlighet att när som helst besöka fältarbetet.

Markägartillstånd

Tillstånd från fastighetsägaren Econova Garden AB bifogas ansökan.

Återställning av undersökningsytan

Institutionen för arkeologi och antikens historia förbinder sig att återställa marken efter avslutade undersökningar.

Publik presentation

Eftersom den aktuella fyndplatsen är belägen på avstånd från befintliga vägar och i svåråbar terräng är det svårt att genomföra mera regelbundna presentationer av undersökningen i fält. Brandrisken i torvtäkten är också mycket stor varför besök på platsen bör undvikas av andra än de som är väl förtrogna med de regler som gäller på täkten.

Undersökningskostnader

Nedan följer en redovisning av de olika momenten i den planerade undersökningen.

- Förberedelser omfattande projektering och föreläsning för studenter samt förberedelser för fältarbete. Ansvarig för detta moment är Jan Apel som också är kursansvarig för den inledande kursen. Arbetet genomförs inom ramen för institutionens budget för utbildningsmomentet.
- Fältarbetet i form av en seminariegrävning är planerad att pågå under 5 dagar. Deltagarantalet beräknas bli 15 arkeologistudenter. Grävningsledarna Jan Apel och Arne Sjöström är ansvariga för fältverksamheten och kommer att avlönas av institutionen inom ramen för utbildningsmomentet.
- Efterarbetet i form av materialbearbetning kommer att genomföras under en veckas tid omedelbart efter fältundersökningen, som en del av utbildningen. Arne Sjöström och Jan Apel ansvarar för rapportarbetet och kommer att avlönas för denna tid av institutionen.
- De fynd som kommer att påträffas i aktuell undersökning kommer huvudsakligen att bestå av flinta. Inget material av ben och horn är bevarat inom undersökningsytan. Det trämaterial som påträffats vid tidigare undersökning har visat sig vara skadat av sentida uttorkning till den grad att någon större konserveringsinsats är onödig. Eventuella konserveringskostnader kommer därför att bli små och kommer att bekostas av institutionen. Beräknad kostnad är maximalt 1000 kr.

Lund den XX maj 2013

Torbjörn Ahlström

prefekt

Jan Apel

grävningssledare

Referenser

- Althin, C.-A. 1954. The Chronology of the Stone Age Settlement of Scania, Sweden. *Acta Archaeologica Lundensia, Series in 4°*. No 1.
- Larsson, L. 1978. Ageröd I:B - Ageröd I:D. A Study of Early Atlantic Settlement in Scania. *Acta Archaeologica Lundensia, Series in 4°*, No 12. Lund.
- 1983. Ageröd V. An Atlantic Bog Site in Central Scania. *Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°*. No 12. Lund.
- Larsson, L. & Sjöström, A. 2010. Mesolithic research in the bog Rönneholms mosse, southern Sweden. *Mesolithic Miscellany*, 21:1.
- 2011. Bog sites and wetland settlement during the mesolithic: research from a bog in central Scania, southern Sweden. *Archäologisches Korrespondenzblatt*, 41:4.
- 2013. Mesolithic research in the central part of Scania, southern Sweden. I: K. Johansson & M. Törv (Red.) Man, his time, artefacts and places. Collection of articles dedicated to Richard Indreko. *Muinasaja teadus*, 19. Tartu.
- 2013. Mesolitiska lämningar i Rönneholms mosse. Arkeologisk förundersökning 2012. Hassle 32:18, Stehag socken, Eslövs kommun, Skåne. *Rapporter från institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet*. Nr. 8.
- Sjöström, A. & Kàm Tayanin, K. 2013. Viss mosse 2 - ett boplatsoområde från yngre maglemosetid. Arkeologisk undersökning 2012. Råby 28:3, Svensköps socken, Hörby kommun, Skåne. *Rapporter från Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet*. Nr 7.